

ОБНОВА МАНАСТИРА СВ. АРХАНГЕЛА МИХАИЛА У КАЊОНУ ТАРЕ

ВАСКРСАВАЊЕ СВЕТИЊА

У присуству бројних грађана средњег Потарја и Полимља и министара вера и културе у влади Црне Горе проф. др. Слободана Томовића и Гојка Челебића, лани уочи Ђурђевдана званично је отпочела обнова манастира Св. Архангела Михаила у Ђурђевића Тари. Зидине овог древног храма освештао је са свештенством и благословио радове Његово Преосвештенство владика Милешевски господин Василије. Иницијативу за овај подухват понио је и преточио у акцију културни посленик пљеваљског краја др. Јован Новосел, председник Одбора за обнову светилишта.

Милорад Јокнић
(Опширно на стр. 21)

НОВА ЦРКВА ВАНЕСЕЊА ХРИСТОВОГ

ПРОДУХОВЉЕЊЕ ПРИБОЈА

Највеће ново градско насеље Старе Рашке, настало у време од другог светског рата - ФАПОВ Прибој, изградило је у последње две године и своју цркву посвећену Васкрсењу Христовом. Прошлог лета она је стављена под кров. Лепотом своје архитектуре овај храм је продуховио нови град на Лиму, унео душу и освежење у монотонију његовог урбанизма.

Снимио: Радојица Пјевчевић

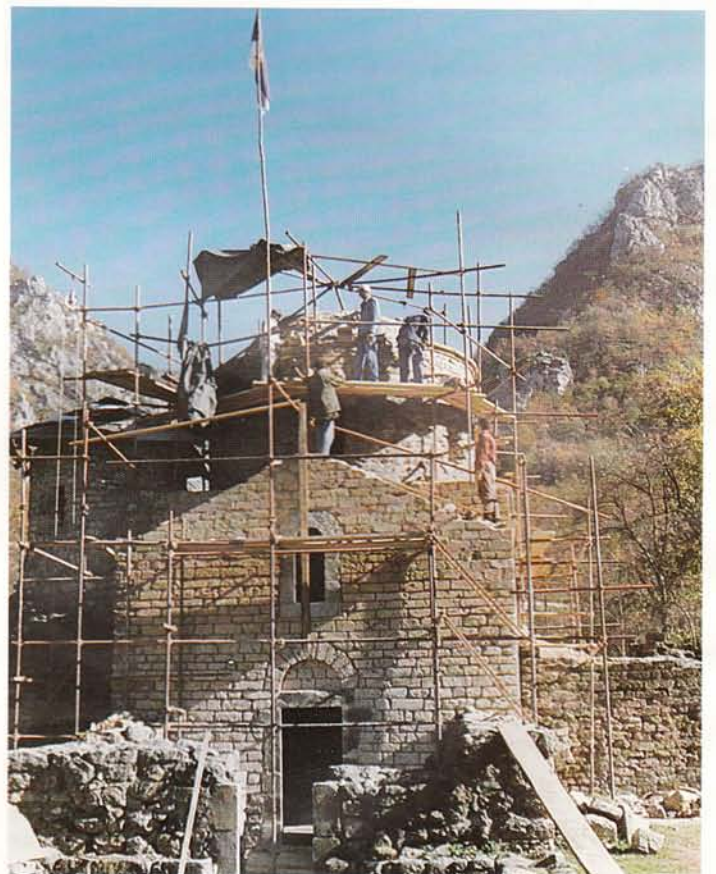
НАКОН ВЕКОВНОГ ПРОПАДАЊА

ДАВИДОВИЦА ПОД КРОВОМ

Било је заиста свечано у Гробницама тог 16. јуна 1996. године. У присуству бројних гостију: учесника научног скупа „Сеоски дани Сретена Вукосављевића”, свештенства и народа околине Бродарева - уз благослов владике Милешевског г. Василија свечано је означен почетак радова на обнови и заштити столећима оронулог здања манастира Давидовице, насталог крајем XIII века. Музеј из Пријепоља је тог дана кренуо у акцију. Директор Музеја Славолуб Пушица који води цео посао на обнови Давидовице, нагласио је у поздравној речи да смо „овом древном манастиру овим поводом морали доћи много раније”. Учинићемо све, рекао је Пушица, да у нови век Давидовица уђе са новим-старим сјајем.

Наглашавајући да је Давидовица, као и остали манастири у сливу Лима, био активан за читаво време српске средњовековне државе и да су се у њој често задржавали дубровачки каравани, академик Петар Влаховић, председник Одбора за васкрсење Давидовице је у пригодној беседи истакао:

- Овај дан и наше присуство код овог древног храма за манастир Давидовицу је исто тако значајан као и онај историјски датум када је 30. августа 1281. године унук Стефана Немање, Вуканов син Димитрије који је у калуђерству добио име Давид, склопио уговор са немарима из Дубровника о изградњи цркве по цени од 150 солида.

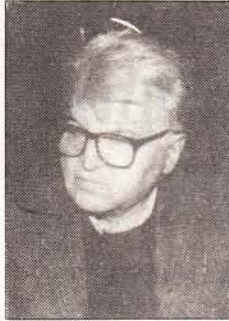

АКТУЕЛНА СВЕТОСАВСКА
БЕСЕДА

ПРОМЕНЕ БЕЗ МРЖЊЕ И ОСВЕТЕ

(Слово академика Добрице Ћосића
на збору у Београду)

Овде сам да и ја, писац, позовем вршиоце власти на поштовање народне воље и закона и саветујем им да не бране власт свим средствима. Овде сам да јавно замолим председника Републике Србије Слободана Милошевића да изврши своју уставну дужност и испуни заклетву коју је дао српском народу да ће поштовати законе државе и права њених грађана. Ја позивам Председника Републике да у овим опасним тренуцима буде на висини својих моћи и одговорности.

Овде сам да јавно замолим вође опозиције и њихове присталице да се у борби за демократска права не послуже ни једним насиљем. У нашој земљи ни за одбрану ни за освајање власти не сме више да се пролије ниједна кап људске крви. Ни једну промену у овој земљи не сме да носи мржња и освета. А промене су неодољне и неминовне. Све идеологије грађанског рата поразила је историја. Не обнављајмо његове ровове.

Наступило је ново доба за нове идеје, нову политику, нове људе. А нови и способни људи не налазе се само у странкама, ни само у једној странци, ни само у опозицији. Наш је спас у сабиру и организовању целокупних умних и моралних снага народа. Тек тада могу да почну велике друштвене промене које се у историји означавају препородом.

Поздрављам вас с вером у будућност спокојну и бољу од садашњице. Срећан вам пут у нову будућност!

Нашем поколењу се указала част да приступи обнови овог древног споменика. Обнова манастира Давидовице подразумева одржавање и развој њене ближе околине и ширег залеђа у културном, економском, демографском и сваком другом погледу. Тиме и село Гробнице отпочиње ново знаменито поглавље у својој историји...

Академик Петар Влаховић и Раде Богдановић, неимар из Гробница, полагањем првог квадрa сиге и званично су означили почетак обнове Давидовице... А након три месеца рада „од јутра до сутра“ и несебичним залагањем Славољуба Пушице, мајстора Миљивоја Пушице и Милана Радловића и њихових помоћника, уз стручни надзор дипл. арх. Вељка Вучковића из Регионалног завода за заштиту споменика културе из Краљева и пуну материјалну потпору Министарства културе Србије - Давидовица је увелико добила свој нови-стари изглед. У њене оронуте зидове уграђено је 60 кубика резане сиге и 30 кубика камена. Завршен је најтежи део посла. Радови су окончани на апсиди, при-

СРПСКИ ПОДСЕТНИК

ПОКАЈНИЦА

Ова црква-брвнара, названа **Покајница**, подигнута 1818. године у селу Радовањском Лугу, код Тополе у Шумадији требало би да вечито служи за памет свим Србима. О њеном настанку постоје две верзије. По једној њу је подигао **Вујица Вулићевић** у знак покајања због срамне издаје и мучког убиства свог кума **Карађорђа Петровића**, бесмртног војда Првог српског устанка. По другој цркву је саградио књаз **Милош Обреновић** новцем који је Вујица нашао код Карађорђа оне кобне ноћи између 12. и 13. јула 1817. године. Било је то тачно пре 180 љета (1817 - 1997).

По својој архитектури и очуваним иконама црква Покајница се убраја у најдрагоценије творевине нашег народног неимарства.

Поука и порука: црква Покајница

прати и централној куполи. Покривена Давидовица сачуваће од даљег пропадања преостали, мали, али изузетно вредан део живописа XIII века.

Давидовица која по легенди служи за гробну цркву браће Југовића постаће ускоро поново место народног саборовања.

Милан Р. Цмиљановић

Његовом Преосвештенству епископу Милешевском господину **Василију**, свештенству и православним верницима Милешевске епархије, чланству нашег клуба и читаоцима „Савиндана“ - Милешевски културни клуб „Свети Сава“ најсрдачније честита божјиће празнике уз позив за измирење свих Срба и братску слогу која нас једино може спасити уз традиционални поздрав:

ХРИСТОС СЕ РОДИ!

РЕАГОВАЊЕ

СРБИ „ЗАБОРАВИЛИ” РОЂЕНДАН СВОЈЕ ПОНОСНЕ ДРЖАВЕ

(Изјава Милешевског културног клуба „Свети Сава” у Пријеполу поводом (не)обележавања 800-годишњице формирања прве српске државе у Старом Расу, објављена у НИН-у бр. 2365 од 26. априла 1996. године)

Прошлонеделне информације из Новог Пазара, изражене у новинском наслову „Заборавили корене” („Вечерње новости”), као и цео садржај написа о непримереном и неоправданом званичном прећуткивању и сумњама хоће ли се на државном нивоу достојно обележити 800-годишњица оснивања прве српске државе у Старом Расу - примљени су у западном делу рашке области са великим чуђењем и јавном резигнацијом. На то је реаговао Главни одбор Милешевског културног клуба „Свети Сава” у Пријеполу одржавши прошлог петка своју ванредну седницу и изразивши мишљења и осећања свог бројног чланства из целе рашке области, земље и дијаспоре. Ова културна, ванстраначка организација од преко хиљаду чланова са дубоким жаљењем констатује да и до сада исказани нехат и провидни опортунизам свих државних, културних и научних фактора према (не)обележавању овог магистралног јубилеја задира у виталне и суштине интересе српског народа, не само овде и данас, већ се тиче његове етничке целине и њене будућности.

Неопходно је и умесно поставити крупно питање: какав смо ми то народ коме тренутна, дневна и страначка политика намеће или може наметнути инфериорност и равнодушност према таквом изворном и свесрпском, националном и културном догађају? И још нам се то дешава након тек истекле и толико званично популарисане „године културе” у Србији од стране њеног

ресорног државног министарства! Колико је само апсурдно и нелогично ако сви делови Србије, поједина насеља, градови, партикуларно и помпезно обележавају годишњице свог настанка, свог првог помињања у историји, а да то још осмишљеније и организованије са адекватним програмским садржајима не учини држава као целина. А та њена целовитост се низашта и ни по коју цену несме доводити у питање.

Какво мишљење о себи пред собом и пред цивилизованим светом, као етнос, као народ, можемо имати ако знамо да је недавно највећа економска и војна сила данашњег света тек прославила 200-годишњицу своје државности, а ми се ето због нечега и због ничега устручавамо да прикладно и културно обележимо јубиларну 800-годишњицу (1196-1996) немањићке државе у којој је ника и утемељена наша аутохтона духовност и култура. То српски народ који живи у колеци те своје поносне државе - Немањине Рашке, на територији својих матичних, духовних огњишта, око манастира Милешево и Сопотана, Петрове Цркве и Свете Тројице и који се дичи Белим Анђелом и Мирослављевим Јеванђељем и другим уметничким ремекделима, унетим у ризницу светске културе - данас није кадар да схвати. Какве то мистичне силе коче Србију да пристojно обележи свој државни рођендан?

Хоћемо још увек да се надамо и верујемо да се овде ради о нашем традиционалном кашњењу и да ће се овом незаобилазном културном чину ипак приступити на одговарајући начин. А спорости и кашњења су нам иначе у пракси дојали и они су резултат познате идеолошке и бирократске спреге свих анационалних и ретроградних снага од општинских до републичког нивоа које не трпе никакве савремене духовне и културне промене. Илустрација тог стања су неке ноторне чињенице које одавно иритирају и озбиљно револтирају српски народ у рашкој области. Тако већ годину дана се чека одобрење меродавних општинских власти у Пријеполу и републичког министарства за урбанизам где ће овде на платоу испред Дома револуције и ушћу Милешевке у Лим бити трајна локација монументалног уметничког дела - скулптуре „Светитељ Сава” београдског вајара Миодрaга Живковића. (То дело још увек стоји на тротоару). Пола године се више пута најављује па одлаже долазак квалификоване петочлане републичке комисије да то питање коначно реши.

Илустрација Миленка Малишића

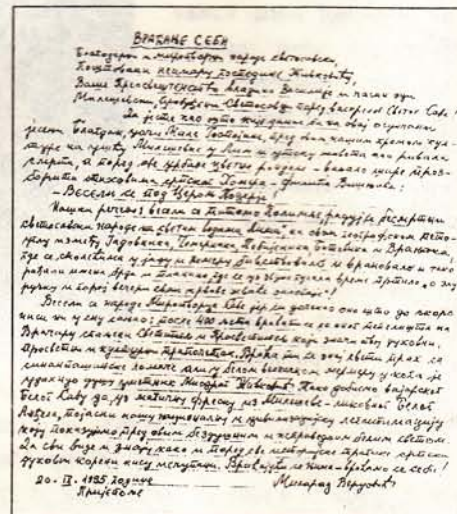
ОД УСКРСА ДО ОЗНЕ

Кад затреба поносимо се Белим Анђелом и Мирослављевим Јеванђељем, а прећутимо када је, где и како настала српска држава. Једно без другог не иде: и фреске и држава настале су у колеци Немањине Рашке, пре равно 800 година. Какав јубилеј преко кога се прешло - Ћутке. А шта све не прослави смо маја месеца. Од Ускрса до Озне.

(„Политика”, 1. јануар 1997.)

Читав народ, сви трезвени људи милешевског краја, већ пет година захтевају заиста нужне промене назива улица и тргова у Пријеполу и њихово довођење у логичан склад са нашом националном историјом и културом. Садашње стање на том плану представља тоталну некултуру. Изабрана је и општинска комисија и радна група за промену тог стања, давно су сачињени веома солидни и конструктивни предлози по којима су се, уз мало воље, могле извршити те промене. Али, нажалост, сви ти предлози су забрањени у канцеларијске фијоке тројне председника Скупштине општине Пријеполје који су се мењали на општинском трону од како је још пре шест година ступио на снагу Закон о променама назива улица. Ни своји се закони не поштују, самовоља царује и зато на овом плану ништа није промењено. А на велика звона су скоро прославили крупни јубилеји: 650 година од првог помена Пријеполја у историји, 450 година од настанка чувене Милешевске штампарије и 400 година од спаљивања моштију Светог Саве на Врачару однетих из манастира Милешево. Дакле, речи и дела на овим просторима никакко да се усагласе.

Милешевски културни клуб „Свети Сава” Пријеполје

Факсимил мини-беседе која је у име Милешевског културног клуба „Свети Сава” требала бити одржана на дочеку скулптуре „Светитељ Сава” у Пријеполу

Пре 780 година: Свети Сава крунисао Стефана Првовенчаног

СРПСКИ ТРОНОЖАЦ

Историја познаје три битна елемента српске националне свести. И њих називамо српски трonoжац

Први потиче из 1217. године када је у манастиру Жичи Свети Сава крунисао првог српског краља, свог брата, Стефана Првовенчаног. Од тог крупног историјског чина протекло је равно 780 година. У Жичи је крунисано седам српских краљева. И због тога овај манастир има седам улазних врата па га народ зове „Жича седмoврата“.

Други елемент те свести никао је само две године касније и садржан је у значају и улози Српске Православне Цркве од 1219. године када је она постала аутокефална (самостална) и када је Свети Сава постао њен први архиепископ. У томе су Срби специфичан народ, јер им се временски скоро подударило стварање и српске државе и српске цркве. Оне се у нашој националној свести и историјском

памћењу надопуњују и узајамно преплићу. И кроз протеклих осам векова заједнички деле своју судбину.

Трећи елемент српске националне свести јесте круна. Дакле, држава, црква и монархија су три најважнија стуба на којима стоји и опстаје српска национална свест. Оне су, да поновимо, српски трonoжац. То показује целокупна историја Срба и Србије.

Милан Протић

Манастир Жича

ПОКРЕНУТ ВЕЛИКИ НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ

НА СВЕТИМ ВОДАМА ЛИМА

Уз благослов Српске Православне Цркве и министарства културе Србије и Црне Горе у Пријеполу је прошле године озваничена и верификована иницијатива пријеполског Музеја о покретању мултидисциплинарног научно-истраживачког пројекта „На светим водама Лима“. У пројекат су укључени стручњаци из области археологије, историје, етнологије, историје уметности, заштите и очувања језгра старих градова. Формиран је и Одбор пројекта од 16 чланова и изабрани координатори послова за поменуте области. На основу њихових планских пројекција ради се јединствени истраживачки елаборат који ће ускоро бити презентираан научној и широј јавности.

Основни задатак пројекта „На светим водама Лима“ јесте да се региструју сви локалитети, заштите угрожени објекти културе и презентира културним благом плодна долина Лима. Пројекат је далеко-сежно важан за ово подручје које је било средиште моћне средњовековне Немањинске Србије. Лим, који пореклом имена означава границу, захваљујући свом културном благу, а покретањем мултидисциплинарног пројекта, избрисао је све међе и ујединио у њиховом

осмишљавању бројне научно-истраживачке снаге.

Уз многе скупове и истраживања која се баве откривањем „затрпане“ прошлости Полимља, током прошле године, у оквиру пројекта, посебно се интензивно радило на обнови манастира којих је некада било преко 70 од извора до ушћа Лима. Стручњаци пријеполског и бјелополског музеја радили су на локалитетима северне Црне Горе - у Таванцима код Павиног Поља, у Пашића Пољу и Затону код Бијелог Поља... Екипа ужичког музеја већ трећу годину ради на једном од највећих локалитета у Србији - манастиру Увац који је, управо захваљујући директору музеја Драгиши Милосављевићу и његовим сарадницима, после 250 љета сада васкрсао из земље и корова... А пријеполски музеј је већ у првој сезони пуно урадио на обнови вековима оронуле Давидовице, манастира с краја 13. века.

Настављајући мисију Александра Дерока по чијем је делу „На светим водама Лима“ пројекат и понео име, многи научно-истраживачки тимови кренули су у акцију враћања културног сјаја Лимској долини.

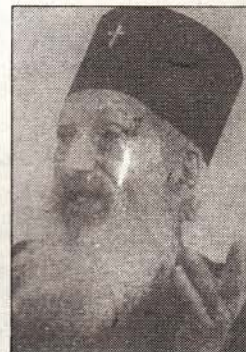
М. Р. Цмиљановић

ПОГЛЕДИ И МИШЉЕЊА

КОСОВО У ОСНОВИ ЕВРОПСКЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

(Како сложени, актуелни проблем „српске Спарте” види Његова Светост патријарх српски господин Павле?)

У зборнику „Србија и коментари”, недавно објављеном у издању задужбине Милоша Црњанског штампан је и запажени текст под насловом „Без осуда, отворено, очински” чији је аутор Његова Светост патријарх Српске православне цркве. Из њега се кристално јасно сагледају и живот и гледишта духовног поглавара Срба и његово виђење данашње Србије. Уз наш наслов и међунаслов објављујемо део тог драгоценог, поучног и вансеријског штива.

Косово је данас постало међународно питање због, како се стално потеже „кршења људских права над Шиптарима на Косову”, а није успело да се постави, тада, ни као међујугословенско, када су страдала Срби на Косову за читаво време моје владачке службе овде. Црква је против непоштовања људских права свуда у свету, а поготову код нас, али ваљало би се запитати и о кршењу људских дужности. Једно је отпор према власти која људска права закида и самим Србима у Србији - од дечије заштите, здравственог осигурања, пензија, старања о голем животу безпрзорних и беспомоћних, до личне безбедности, запошљавања, организованих постављања на одговорне дужности идеолошки погодних, а не стручно способних и морално угледних људи. Друго је, међутим, кад Србију, не као режим, већ као државу, такву каква нам је данас, не признаје велика већина Шиптара, иако су они још увек држављани те постојеће земље. Властима је, међутим, дужност да им буде тешко на послу који обављају и да на изазове грађанског бојкота поступају крајње обазриво. Већа је штета и најмања бруталност од уздржавања у примени силе. Македонски Шиптари су у истом положају, можда и у већој демографској предности у односу на пелину тамошње републике, али они Македонију признају за своју државу. Исто то чине и Мађари у север-

ној Бачкој, али су једино Шиптари Косова и Метохије узели право да буду изузетак, да своје захтеве поставе као међународно питање и да у све већој мери растроје Србију.

ЦРКВУ НАЈМАЊЕ ПИТАЈУ ЗА СРПСКЕ СВЕТИЊЕ

Преостали Срби на Косову делују разбијено, живе у неизвесности и безнађу. Тешко им је да разумеју своје стање, као да живе у туђој земљи. Подиже се нова црква у Приштини, на пример, иако се само неколико километара од града налази величанствена Грачаница, углавном празна, сем о празницима. Превиђа се, при том, да је тако рећи преко пута манастира, у истоименом српском селу Грачаница, једна кућа продата и постала шиптарска. Разумем побуде да се поново подигну Свети Арханђели на рушевинама задужбине цара Душана, али се питам каква би то била обнова без истог камена и мермера, од који је царски манастир грађен. Обновити га у правом смислу значило би разрушити Синан-пашину памију у Призрену, а то сами призренски Срби нису као староседеоци дозволили ни 1912. године када је српска војска ослободила Призрен од петовековног турског ropетва. Све ово говорим зато што сматрам потребним да се свестрано сагледа стање на Косову. Праведно решење за оба народа која живе на њему мора се тражити стрпљиво, без уцена и претњи било које стране, али и без краткорочних нагодби. Косовско питање је у тој мери судбинско да не може бити само политичко. Сви одговорни за Косово и Метохију морају бити питани, а не пред свршен чин доведени. Српска црква близу осам стотина година, историјски и људски одговорнија за Стару Србију од садашње државе, најмање се пита за ту постојбину светиња које су нам заветоване.

НОМАДСКИ ПУТ АЛБАНСКЕ МАЈОРИЗАЦИЈЕ

Рекао бих нешто и о проблему који се најчешће потезе под видом људских права. Велики је грех спречавати зачеће и извршити

чедоморство, о томе упозорава људе не само хришћанска црква. Али није много мањи грех служити се расплођавањем као средством одређене идеологије, да би се популацијом вршила освајања или присвајања одређених географских и историјских простора. Вештачко подстицање наталитета губи сваки смисао човечног одржавања људске врсте. Колико деце у свету умире од глади, голотиње или крова над главом, зато што се онима који их рађају не пружају најнеопходнији услови за новорођенчад, тако да деце постају живи костури од малих ногу. Има разних врста насиља. Кад шиптарски војни, у новије време, све чешће понављају „чије овце, његова и планина”, они само показују да

БЕЛЕГА ТИТОИЗМА

Лична карта коју и сада имам (јер сам још увек косовски пензионер) издата ми је 1979. године у Призрену. На њој је све исписано прво на шиптарском, па на српском... Тако у време СФР Југославије, за којом се уздисања данас сматрају напредним, најзваничнији лични подаци о епископу једне од најстаријих српских епархија, издати су најпре на туђем језику...

је номадски пут мајоризације на Косову једна основа њихових разлога и права на другу албанску државу у нашем суседству.

На другој страни проблема Косова стоје наше светиње. Њих не узима у обзир ни садашња државна власт у Србији, заокупљена уставним положајем републике, административним, привредним и другим питањима у којима друга страна има не само предност већине становништва, већ водеће улоге у привреди читаве покрајине. Кад су 1913. године велике силе вршиле разграничења између тадашњих краљевина Србије и Црне Горе, с једне, и управо успостављене државе Албаније, уз све притиске аустроугарске стране да и Дечани буду у саставу Албаније, Јован Цвијић, наш главни експерт на конференцији у Лондону, показао је преговарачима снимке царске лавре, са читавом научном документацијом тада чувеног француског византолога Габријела Мијеа и Високи Дечани остали су Србији односно Црној Гори. Иако у свему, иначе, антисрпска и Аустроугарска

Манастир Грачаница

је прихватила да Дечани имају предност над демографијом.

Садашња власт у Србији очигито не зна за тај врло важан међународни пример. А како би и знала када ни на Видовдан 1989. године председник Србије није само неколико километара пошао од Газиместана да види Грачаницу, „најлепши пример црквене архитектуре у Европи XIV века“, како је написао и други светски византолог, Енглес Стив Рансман. А у Грачаници су се тада налазиле и мошти Св. Кнеза Лазара, који није био само црквени светитељ, већ и владар, врховни командант читаве српске војске коју је повео да би зауставио османлијску најезду и који је у борби погинуо. Таквом кнезу припала су и највише државне почести, али председник Србије, како је слетео, да би само одржао свој говор „у срцу Србије“, одмах се истим хеликоптером удаљио од ње, као и од милиона окупљених људи. Питам се: како ће о судбини Косова преговарати и пресуђивати људи који не знају шта заправо српски народ има на Косову и да ли им је најпреча обавеза сачувати управо оно до чега им, није много стало, на сву нашу несрећу.

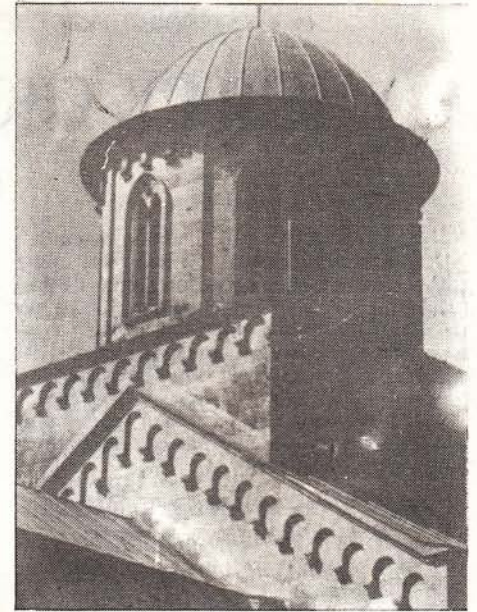
ЧУВАТИ СЕ ПРЕБОГАТИХ ДОБРОТВОРА

Так „интернационализовање Косова“ постаје не само српско, шиптарско или балканско питање, већ и знатно шире, оно отвара многе друге и дубље проблеме од геополитичких. Верујем да је те околности морала узети у обзир и чувена међународна издавачка кућа „Јака Бук“ са седиштем у Милану, која је у неким својим издањима, о нашој земљи, о споменицима Косова и Метохије давала истакнуто место. Читав један број свог часописа, важног за откривање појединих светских култура, милански издавач је посветио Србији, а на више страних језика објавио и значајно дело Симе Ђирковића „Срби у средњем веку“. Ових дана, директор куће, г. Санти Бањол, са зналачким осећањем за праву тему, у право време, заједно са својим сарадником г. Александром Стефановићем,

Књига о Косову, на главним светским језицима, морала је увелико до сада бити објављена већ и из државних разлога, о државном трошку. Монографија „Задужбине Косова“, штампана је пре десетак година, обавила је главни посао и само га је сажето требало прилагодити за инострано издање. Средства за то, међутим, није било, као што их нема ни сада, али ће црква настојати да, са своје стране, ипак нешто допринесе што скоријем објављивању миланског издања. Оно захтева знатна материјална улагања, а црква би могла учествовати у разним пословима око нових снимања споменика, прикупљања и превода текстова, као и у многим другим техничким услугама. Али, Црква се неће држави Србији обраћати ни за какву помоћ, нити примати прилоге од моћних банака које су умножиле своја пословања са страним земљама и стекле непојамна богатства у земљи највеће беде српског народа, посебно овог избегличког, још увек незбринутог. А великих богатстава, поготову нагло стечених, ваља се чувати. Тако смо морали одбити и понуду пребогатих добротвора да они самц, о свом трошку, заврше читав Светосавски храм. Тај храм је почео да се гради, па нека се и заврши када дођу боља времена, свенародним прилозима.

ИЗА ПРОКЛЕТИЈА НЕЗНАЊА

Српски народ на Косову има знатно веће, скупле благо од сваке имовине по планинама и равницама. Само иза проклетија незнања шта благо наших светиња значи, налазе се кључи за разумна решења море која трује оба народа, а прети и свим суседима. Јер, Косово није само земља преосталих Срба на њему, нити је само Србија, али Косово није данас и само српско! Погледати данас таквој истини у очи није лако, као што ништа није лакше имати храбрости и да свесно жртвујемо све, сем онога без чега не можемо и не смемо, да би опстали као хришћански народ. Ако се обе стране поштедно суоче и почну говорити као људи, добра

Купола Високих Дечана

ства и јунаштва, „јетрвине адамског колена“ - народ севапа, правичности, истинољубља, а не народ шпата, љутих кавгашија и хајдучија. Борбен, али никада ратоборан, да брани своје а не да осваја и освете чини. Мало који народ у свом језику има реч задужбина која значи и рад, живот, заветовање, а не само прилог за душу. Светиње су наша светлост у којој видимо Васкрелог Светитеља свог, али и Син божији гледа нас. Многи данас хоће да буду Европа и добро је што то хоће. Као светосавски народ ми смо у Европи већ вековима и то у оној узвишене духовности која је од Истока ишла ка Западу. Ми смо у њој не само са сазвезђима својих светиња, већ и са једним од првих европских законика, Душановим, као и са читавим нашим умовором, од најстаријих до најновијих времена. У њему је и законик народне мудрости, језика, свег нашег историјског и духовног постојања. Држало нас је то кроз дуговековно живљење на својим земљама и својим огњиштима, данас разореним управо онде где је било највише људске снаге и честитости...

П.С.

Слични благотворни садржаји чине и најновију књигу Његове Светости патријарха Павла објављену под насловом „Молитве и молбе“. Ево шта је на недавној промоцији те књиге, мелема за сваку душу, између осталог, рекао писац и академик Добринца Ђосић:

- Нама је подарена књига човека који у овом добу и на српском језику најубедљивије и најчасније изговара позив и завет: Будимо увек и свуда људи! Тај патријархов молбени савет да будемо разумни и часни, да поштујемо себе и другог, да бранимо себе од непријатеља, а непријатеља од себе, да живимо по Христовим моралним заветима, да се у свему разликујемо од нељуди - садржи се оно битно за спас себе и наше народне заједнице у овој историјској непогоди у којој нам се чула животно корење...

Приредио: Милорад Веруовић

БОЖИЈИ СВЕТАЦ

Десио сам се једном у порти манастира Високи Дечани и чуо разговор када је из цркве излазио Шиптар са мајком, женом и болесним дететом. Један младић, досељеник из Црне Горе, који се ту затекао, упита несрећног оца:

- Шта ти овде тражиш од нашег свеца?

- Ја нисам дошао ни вашем, ни нашем свецу, одговори Шиптар, већ свецу Божијем. А кад је Божији, онда је он и наш и ваш. Јер, да светац мисли оно што мислимо ја и ти, не би му долазио ни ја, али ни ти!

обавестио ме је о својој одлуци да објави посебну књигу о црквеним споменицима на Косову. Било би то репрезентативно уметничко издање на четири страна језика. Таквом књигом о Косову кућа „Јака Бук“ учиниће више него ико други за право разумевање питања које задире у саме основе европске цивилизације, као и самог Косова које је вековни део њене уметничке и духовне целине.

воља неће бити схваћена као слабост, већ као једини прави пут да се изађе из пакла за недужни народ, и њихов и наш. У сваком случају, боље би нас разумео свет који нам још увек окреће леђа, свакако и нашом кривицом, али и њиховим незнањем, кобним за политику свемоћи.

Са своје стране будимо оно што у својој основи и јесмо: народ Јевросиме мајке, кој-

ОСАМ ВЈЕКОВА ЦРКВЕ СВЕТОГ АПОСТОЛА ПЕТРА У БИЈЕЛОМ ПОЉУ (1196-1996)

У ЈЕЗГРУ СВЕТОСАВСКЕ ТРАДИЦИЈЕ

Пише: Јово Медојевић

На Петровдан 1996. године навршило се осам вјекова од настанка цркве Св. Апостола Петра у Бијелом Пољу. Својим богатим културним наслеђем и судбином ова црква има значајно мјесто у језгру немањинско-светосавске традиције. Цркву Св. Петра је саградио захумски кнез Мирослав 6704. односно 1196. године. О зидању овог светог храма кнез Мирослав је оставио натпис урезан у камену лунете портала са кога се и данас јасно може читати:

У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА
ЈА СИН ЗАВИДИН А ИМЕНОМ
РАБ БОЖЈИ СТЕПАН МИРОСЛАВ
КНЕЗ ХУМСКИ САЗИДАХ ЦРКВУ
СВЕТОГ АПОСТОЛА ПЕТРА

Кнез Мирослав је исписао и Повељу о баштинским прилозима Петрове цркве на Лиму. Она је пропала приликом упада Бугара у бјелопољски крај 1253/54. године.

Хумска држава се простирала са истока од Лима и Таре, са запада до неретвљанских крајева са Захумљем и приморске области од Макарске до Дубровника. Седиште хумске државе био је Стон. Својом повељом хумски кнез Мирослав, брат Стефана Немање, дао је многе баштинске прилоге који су се налазили у средњем току ријека Лима и Таре, затим у Приморју, Метохији и Дреници.

Све прилоге које је садржавала основна повеља кнеза Мирослава обновио је и унио у своју повељу краљ Стефан Првовенчани. И та повеља је уништена приликом упада Бугара. А повељу свога оца Стефана Првовенчаног обнавља између 1254/64. године краљ Урош (градитељ и задужбинар манастира Сопоћани) на самом почетку своје владавине. Он потврђује Петрову цркву на Лиму и Богородичиној цркви у Стону све баштинске прилоге које су могле садржавати двије претходне повеље. У повељи краља Уроша пише да су се баштински прилози Петрове цркве на Лиму налазили у Средњем Полимљу и околини Брскова, у Метохији и Дреници, а баштински прилози Богородичине

цркве у Стону и Приморју у доњем току Неретве, око Макарске, на полуострву Пелешцу, као и околини Сланог и Дубровника.

Богородичина црква у Стону, данашња Госпа од Лужина, била је сједиште Хумске епископије од 1219. до 1252. године. Управо 1252. године Стон је тешко страдао од земљотреса. Епископска црква Богородице Стонске претрпјела је велике штете. Уједно, сукоб са Дубровником непосредно иза ове несреће није дозволио да се приступи оправкама цркве. А овај сукоб је и показао колико је незгодно да се епископско сједиште налази ван домаћа краљеве непосредне заштите. То су вјероватно били разлози који су навели краља Уроша и српску цркву да сједиште епископије премјесте из Стона у Бијело Поље у цркву Светог Петра и да она постане сједиште Хумске епископије. Први хумски епископ у цркви Св. Апостола Петра на Лиму био је **Продислав**, син краља Стефана. На мјесто хумског епископа он је постављен 1264. године и под именом **Сава Други** проглашен је за свеца.

Црква Св. Апостола Петра била је једно вријеме и катедрална црква **Данила Другог**, хумског епископа. Данило је дошао у Бијело Поље да ту столује. Његово столовање је било праћено врло живим свештеничким, књижевним, сликарским и политичким радом. Као хумски епископ он је 1324. године постао поглавар Српске православне цркве.

СЈЕДИШТЕ ЛИМСКЕ МИТРОПОЛИЈЕ

Црква Светог Апостола Петра у Бијелом Пољу је 1611. године била сједиште Лимске епископије, зване Петровска. Лимска епископија је основана послје неуспјелих народних устанака од 1593. до 1606. године када је херцеговачка митрополија разбијена на двије. Пошто је столица старе митрополије била манастир Милешево које је похарано, сједиште једне је било премјештено у манастир Тврдош код Требиња, а друге у цркву Светог Петра у Бијелом Пољу. Лимска митрополија је обухватала нахију Никшића, Плану и Колашинице - пљеваљски и пријеполски кадилук.

У вријеме велике сеобе Срба 1690. године црква Светог Апостола Петра је претворена у цамију коју су Турци прозвали „Фехтија“, што значи „цамија побједи“. И опстала је као цамија све до 1912. године, када су Бијело Поље Црногорци ослободили од Турака. Црква је дакле, била цамија пуне 222 године. И кад је коначно постала црква њу је 1923. године освештао српски патријарх Димитрије.

Као цјелина, Мирослављева задужбина нема свога директног узора. Дух њеног неимарства, поједина архитектонска рјешења, везују се за одређено вријеме и територију Јужног Приморја и XI и XIII вијек. У старим летописима о цркви Светог Петра говори се као цркви са двије куле. Архитектонска истраживања су потврдила ту поставку и научно тачном. Претварајући цркву Светог Петра у цамију Турци су порушили јужну кулу, а сачували северну тако да је послужила као минарет.

Без обзира што је ова црква током каснијих препреки, дозиђивања и пробијања зидова, изгубила доста од свог првобитног изгледа она се још увијек јасно распознаје. То је мала правоугаона једнобродна грађевина која је подијелена пиластрима на три основна црквена простора: олтар, наос и уну-

трашњу припрату. Грб кнеза Мирослава Западни и источни унутрашњи травеј подужно су засведени бачвастим сводом.

САДРЖАЈИ ЖИВОПИСА ЦРКВЕ

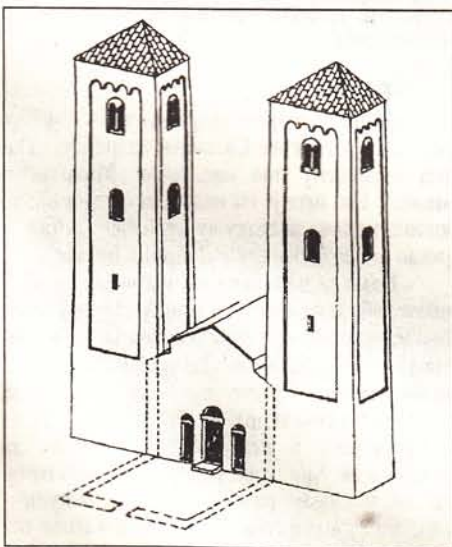
Сликана декорација грађевине - живопис, светопетровског комплекса јако је оштећен. Од живописа који би се могао везивати за Мирослављево вријеме има мало остатака. Сачувани фрагменти живописа ове цркве указују на три фазе. Најмлађи је живопис Милутиновог времена. Све до тренутка када су Турци претворили цркву у цамију живопис није нарушаван. У доба Османлија живопис је прекречен. На унутрашњем за-

Насловна страна Мирослављевог јеванђеља

падном зиду припрате налази се очувана ктиторска композиција. На њој су приказани Свети Петар и ктитор кнез Мирослав који лако погнут објема рукама приноси модел цркве, свој дар, праведном судији. Свети Петар је одјевен у хитон и химатон. Ктитор је одјевен у тунуку дугу до чланака. При дну тунике је богата бордура оивичена редовима бисера. Раскошна хламида је украшена мотивима двоглавих, црвених орлова на бијелом пољу, чије су главе стилизоване у облику звијета љиљана. За вријеме истраживачких радова пронађен је извјестан број фрагмената декоративне пластике из XII вијека.

За потребе храма Светог Апостола Петра у Бијелом Пољу кнез Мирослав је дао да се испише јеванђеље које је познато под именом **Мирослављево Јеванђеље**. То је најстарији и истовремено најрепрезентативнији драгоцен спомених старосрпске писмености. Писано руком **Глигорија Дијака** оно свједочи о времену стварања прве српске државе. О значају и историјској судбини овог ремек-дјела српске културе опширно је писано у претходном броју нашег „Савиндана“.

Некадашњи изглед Цркве светог Петра са двије куле (звоника)

СА СВЕЧАНОСТИ У ПРИЈЕПОЉУ НА ДАН СВЕТОГ САВЕ 1996 ГОДИНЕ

АРХИВ ДУШЕВНИХ ОСЕЋАЊА СРБА

Светосавска беседа Миодрага Ђукића, угледног културног и јавног радника Србије

Данас, када се својим умним оком загледамо у сопствену душу, у емоцијам, у памћењу, слојевима дубоко запретеним, налазимо прошлост која својим симболима и знамењима јасно говори о значају и присуству српског народа на овим просторима, рекло би се цивилизацијском размеђу европског стваралаштва и моћи. Староседелачка култура предисторијских народа, проврати декаденција античке духовности, Рим и хеленизам, старословенски пастирски и патрирхални богови, православље и католичка пенетрација, рафинирана арапска филозофија и исламска култура, хуманизам и милитаризам бројних народа условили су синтезу која се зове наша национална и лична судбина. За живот без избора, у кући на друму којим хуче силни ветрови и туку је свакаке непогоде, важија од хришћанских темеља јесте утемељена свест о изузетности и озбиљности сопственог положаја, како би са нарастањем разорних недаћа нарастала и снага у слободи, једнодрности и јединству, у личној мудрости и колективном напору да се опстане на отачком имању, багнатињеном на простору, у багнати наших предака, Србији. Ова јасна и чиста мисао инспирисала је и одредила дело и живот земаљски и живот вечни Светог Саве који се родио на данашњи дан 27. јануара 1175. године у Расу, од оца Немање и мајке Ане. У овим крајевима је, дакле, рођен човек који је још за живота стекао највећу славу и поштовање тадашњег читавог цивилизованог света, и православних и католика и муслимана. Човек, у чији би живот стала историја целог једног народа, био је неимар, дипломата, писац, филозоф, државник, калуђер, био је припадник светлости и знања, народни просветитељ и светски путник, хација и дародавац. Растко Немањин, касније монах Сава, па архимандрит и игуман, архиепископ и оснивач аутокефалности СЦП, преводилац светих књига и неуморни национални радник урадио је више за Србију и српски народ него сви претходни и потоњи Срби заједно. Позно, сувише позно заљубљени у његов живот видимо чудо божијег стварања и неизмерне милости која се кроз његово дело извила на све нас духом недостојне, интелектуално ништавне и морално посрнуле, багнтинске његове и милешевског Белог Анђела, пред којим је и сам свети, приликом првог сусрета дуго стајао, не чујући ни тихи шепат молитве, ни шушкане одеће, ни пушкење свећа, загледао у неземљаску слику створену ту - у манастиру Милешеви, на његовом јужном зиду.

- Господе, тај поглед! Да ли је то могуће. Као да Ти, Господе, кроз његове очи гледаш. Да сам болестан - од тог бих погледа оздравио, да сам несрећан - од тог бих погледа сигурно мање несрећан био. Господе, да ли је ово слика анђела на гробу Христову или си руку сликара Ти водио да Твој божански лик прикаже.

По крви, образовању, по искуству, Свети Сава је био човек свог времена, али био је и божански антиципатор, иако из угла средновековне теократске државе, својим духовним видом сагледао је он сву Србију, све наде, уснове и долове, знао је да од његовог брзог и темељног рада све зависи. Сводити такву појану на једну димензију било би неопростиво провршно и у складу са менталитетом који тежи ка упошљавању и дезинтеграцији сложеног цивилизованог искуства српског народа. Чврста оријентација ка православљу и опредељивање за ортодоксни богослужбени канон били су једини начини да се сачува самосвојност српског националног бића и учврсти државна инокосност кроз установљење немањинске династије у чије је време Србија доживела највећи процват и

просперитет. Оно што нас чини поносним а могло би бити и узроком најдубље депресије јесте чињеница да ни после осам векова од манастира Студенице Срби нису постигли доказ веће грађитељске и стваралачке моћи, хармоничнијег укуса и духовно-материјалних тековина од светиња изграђених у немањинском периоду. Ко мало боље познаје историју зна да је тада све било неупоредиво теже, скупле и сиромашније, али нама недокучиви степен митског надахнућа, свест о националном јединству и припадност култури тадашњег света остварили су успех са којим се једино може мерити каснија ренесанса у Европи. Србија је тада заправо постала и била Европа, Европа која је такође крцата антагонизмима, верским ратовима, феудалним насиљем, дипломатским и сваковрсним мешетарењима, поднела тежак данак у крви, глади и смрти од страшних куге, ради истог оног милитантног духа моћника који и данас хара светом и који се поново свом силом околио на нас. У првој половини 13. века, у време крсташких злочина и стварања злогласног латинског царства у византијском Цариграду, Свети Сава је утврдио моралну основу и одредио државотворне принципе што су сасвим у складу са сопственом делотворношћу створили јаку националну државу која је кулминирала доношењем Душановог законика, којим се један српски државник поред Хамурабија, Мојсија, Соломона, ставља у ред утемељивача цивилизације у којој је и наша Србија била моћна и просвећена империја. Душаново царство, међутим, више није било национална држава, већ држава народа и грађана у којој су, у складу са највишим правним нормама тог времена, грађани и народи били равноправни, а устав инокосан. Већ тада је наш народ знао да је равноправност категорици императив заједничког живота. Иако је овде реч о једном кохерентном географском и верском подручју, не треба сметнути с ума да су хетерогена историјска искуства ових народа својим националним искључивостима упропастили Душанову намеру да обнови већ дубоко декадентно и изнутра разједено Византијско царство. Феудални менталитет и властелинска потреба за парцелисањем власти разорили су једну од најјајнијих државно-правних творевина српског народа и средњовековне Европе.

За све то време народ је Светог Саву носио у сећању препричавајући о њему, казујући о чудесима која је чинио, причајући о томе приче, анегдоте и легенде, певачујући му песме уз гусле. А када је касније, после Ђурђа Бранковића, српска држава престала да постоји, у народу црква и вера православна остају једини ослонац у јадовитим временима под Турцима. Тада Свети Сава остаје последња искра која тиња у народу, а вера у свога свеца постаје утеха у патњи и нада да ће зло проћи.

Милешева, манастир у коме је почивало тело Светог Саве постало је место у које су биле упрте очи православних српских хришћана очекујући од Саве чудо. Постала је Милешева место ходочашћа где су долазили и православни и католици и муслимани и Јевреји, јер се прочуло да светац чуда чини исцелјујући болне, подижући оне који су поклекли.

Тако је било све до 1594. године када је запевеник турске војске велики везир Коца Синан-паша наредио Ахмед-бегу Окузију да са војском оде у Милешево и отме тело светог. И тог пролећа узвишћу врачарску притисило је десетак хиљада људи. Коњи су носили разбеснеле коњанике чије су канџије фијукале према плећима на силу окупљених

Срба, доведених да виде како им спаљују свеца. У плаветно пролећно прелено београдско небо узвитао је дим са ломаче на Врачару!

Толики је био страх непријатеља српских од светосавског култа и свевремене живе инспирације његовог имена и дела. Умео је да својим неизмерним радом и природном енергијом у страшним временима братоубилачких, грађанских ратова немањинских витезова и краљева, његове рођене браће и братанаца, унесе мир и просвећеност у опустошену земљу, утврди свест о народу о неопходности духовног и националног јединства и да створи култ који ће на српско национално биће деловати интегративно за сва времена.

И данас, можда више него икада, потребан нам је тај култ, свест о сопственој и туђим слободама, о равноправности међу народима на тлу Србије, о верској и националној толеранцији, о заједничком прегнућу да се ова земља разорена ратним страдањима у неким бившим југословенским републикама извуче из дубоке моралне и материјалне кризе, да се утишају политички антагонизми, те да се у корак са савременим светом, без зора и екуменско-светосавски уђе у технолошке, цивилизацијске и правне стандарде развијених земаља које нам нуде модерни просперитет, рад, сигурност и озбиљност и заштиту од пуштајих менталитетне импровизације. Морамо бити способни да из сажетог историјског искуства, његове дубоке вишеслојности и трагике нашег националног бића потражимо инспирацију и надахнуће за будућа поколења и њихову срећу. Наш душевни архив осећана биће у том случају пренумуство међу материјално богатствима, биће услов даље просвећености и узрок способности да светосавски јасно сагледамо сопствени положај и откријемо прави пут који неизоставно постоји. Мржња, ратни поклич и таламбаси, позиви на крв и смрт у име имагинарних фраза оптерећених и болесних морају бити раскринкани као архи-узроци свих наших зала и несрећа. Свети Сава је био историјски миротворац у готово митолошким димензијама и највећи део своје енергије потрошио је управо у огромном труду да створи и учврсти мир. Верујем у то опредељење за данас и свагда. После много деценија и година лутања Србија је данас пред вратима великог света. Уз познавање историје и неопходно синкретичко дефинисање појмова јасно је да се управо налазимо у времену када су ужасни понори неспоразума и трагедије непосредно са нама. Пред нама је будућност и њена озбиљност у потпуности зависи од наше озбиљности и опредељења за реални живот. Тренутак је да прошлост престанемо да доживљавамо као оптерећење већ као инспирацију за нерођене генерације, за нестварена дела. Нека дух светосавске антиципације живи међу нама за увек!

ПОМЕЊИК

ДУХОВНИ ВЕЛИКАН СРПСТВА И ПРАВОСЛАВЉА

Загонетно упокојење патријарха Варнаве и његове браће Алексе и Уроша Росића, солунских ратника из Пљеваља, за свега двадесетак дана пре шест деценија (јула 1937 године) остало је у узбудљивом сећању свих Срба.

Ове године навршава се 60 лета од смрти српског патријарха Варнаве, пре монашења Петра Росића из Пљеваља, истинског светосавца и правога Рашанина, духовног великана српства и православља, најмлађег поглавара Српске Православне Цркве у њеној историји.

Српски патријарх **Петар Росић - Варнава** рођен у Пљевљима 1880. године, као четврто дете **Ђорђа** и **Крстанице**, рођене **Пејатовић**. Росићи, стара српска породица, дошла је у Пљевља почетком прошлог века из оближњег села Црљеница. Као изузетно даровит ђак Петар је завршио основну школу у

Портрет патријарха Варнаве

Пљевљима код учитеља **Јована Госпића** и **Јована Митрановића**. Уз помоћ најстаријег брата **Тодора** - учитеља, наставио је школовање у богословско-учитељској школи у Призрену, где је његов таленат, интелект, марљивост и озбиљност дошла до пуног изражаја. На предлог митрополита рашко-призренског **Дионисија Петровића** и митрополита Србије **Михаила** одлази на студије духовне академије у Петровград, у Русију... После завршених студија и монашког пострига 1905. године **Петар Росић** добија монашко име - **Варнава**. Стекавши диплому и благослов руског свештенства враћа се у земљу и убрзо одлази у Цариград, у српско посланство где ради као свештеник и управитељ тамошње српске

школе. За тај рад краљ **Петар Карађорђевић** га одликује орденом **Св. Саве** првог реда а **Св. Синод Васељенске патријаршије** изабрао га је за епископа **Велешко-Дебарске епархије**. Избор Варнаве за епископа значио је не само лични успех Петра Росића који је тада имао само 30 година, већ успјех српске дипломатије...

У ОДБРАНИ СРПСТВА И ПРАВОСЛАВЉА

Млади епископ Варнава улази одважно и храбро у одбрану српства и православља. Иако човјек динарског поријекла и другог дијалекта он је до танчина ушао у све проблеме овдашњих људи своје епархије баш као да су му они били најближи Пљевљаци, Пријеполци или Прибојци. Стално путује, обилази народ и у најудаљенијим селима и колибама, храбри га и помаже. Народ је одушевљен, он је уз свог епископа са којим октобра 1912. године после расанка са **Фети-пашом** у **Кичеву** жури ка **Буковику** где дочекује наше **Беле Орлове**. После балканских ратова Варнава уређује целокупну српску цркву у **Јужној Србији**. У првом светском рату Варнава са српском војском прелази **Албанију** и долази на **Крф** и **Солунски фронт**. По налогу **Пашићеве** владе одатле одлази у **Русију** (**Петровград**, **Москву** и **Харков**) са задатком да се преко братског руског народа добије помоћ и од **Француза** и **Енглеза**. Услед **бољшевичке** револуције 1917. године Варнава ову мисију прекида и враћа се у земљу. Одлази у **Енглеску** и говором у њиховом парламенту ургира за српску ствар. Потом долази на **Солунски фронт** и у јесен 1918. године са српском војском улази у **Скопље**. **Јужна Србија** је затечена без иједног владике, свештенство изгинуло, цркве и манастири порушени и опљачкани, народ упропашћен. Требало је све **Јово-наново!** Неуморни Варнава не посустаје у духовној обнови тих крајева и са непуних 40 година постаје **скопски митрополит**, а потом и члан **Светога Синода**. Када је 1930. године умро патријарх **Димитрије**, **Сабор** је са највише гласова изабрао **Петра Росића - Варнаву** за поглавара српске православне цркве. Избор је одмах потврдио и краљ **Александар**. Са непуних 50 година он постаје најмлађи патријарх у историји **СПЦ**. Активно ради око уређења црквене организације, изради црквеног устава, обнови цркава и манастира. У **Београду** се ради зграда **Патријаршије** и настављају активности на изградњи **Храма Св. Саве** на **Врачару**. **Варнавин** портрет, рад сликара **Уроша Пре-**

дића, формата 1x1, продаван је по сто динара, а цео приход је ишао у фонд за изградњу светосавског храма. Патријарх Варнава се ангажује на подизању или обнови и домова здравља и културе, зграда библиотека, школа. Не заборавља ни једног човека говорећи „**брат је мно које вере био**“, па ни оног у свом завичају, у својим Пљевљима. Помаже **Соколе**, културна и спортска друштва, купује инструменте за пљеваљско **Ватрогасно друштво**, добрим ђацима обезбеђује стипендије на школовању, помаже у запошљавању. **Петар Росић** је био истински херој и борац, увијек када је требало бранити и најмањи српски интерес. Био је визионар који је са **непјероватном** тачношћу процјењивао и предвиђао догађаје, особито оне од којих је пријетила опасност његовом народу.

ЦРКВА КАНДИЛО ВЕРЕ И ПЛАМЕН РОДОЉУБЉА

Двогодишња борба коју је патријарх Варнава водио око **Конкордата**, тј. око давања повластица и привилегија католичкој цркви била је последња битка овог изузетног Србина који је цео свој живот посветио српству и православљу. Наглашавао је да је „**непогрешивост папе пука буда-**

23 септембар 1936
Помоћник учитеља, Београд

*Говорим о овом музејском слици
како је Савинац на крсту ван се
особито зачевајући, Пљевљина све
та прочитала и кеститом та
одлично тумачилом и професионал
мисли. Свега мота савинац блаженог
највише Патријарха Варнаве одлази
се код мене и може се прескитати
по договору. Патријарх је ауторски рад
окадашњег сликара Уроша Кретића.
Велики рад који је добио у руке и
важни рад Уроша Кретића.*

лашттина јер човјек не може бити непогрешив“ и „**комунизам је најстрашнији отров што разара породицу, грађанско друштво, нацију и државу**“.

У Риму је 25. јула 1935. године потписан **Конкордат**, али влада **Југославије** није могла у **Сенату** да добије потребну већину, па тако ни могућност да га ратификује. **Свети Синод** је упознао јавност са свим штетним последицама **конкордата** по српску државу, народ и цркву. Настала је права бура и жестока борба

са владом Милана Стојадновића. У свом новогодишњем обраћању вјерницима патријарх Варнава је 1. јануара 1937. године рекао и ово:

- Сваки разуман и поштен човек може лако да види страшне и многобројне штете по наш васцели народ од тог црног уговора, по Југославију, по цео мученички Балкан наш и по Словенство... Римска црквена орга-

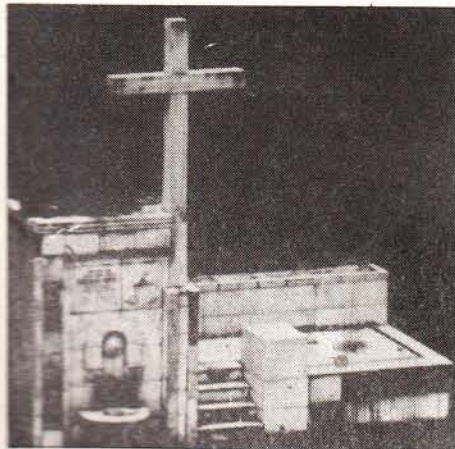
ПРЕДЛОГ

У Пљевљима је покренута иницијатива да градска раскрсница код цркве Свете Петке добије ново име - Трг патријарха Варнаве.

низација, прво политичка па онда верска, постаје овлашћена у овој држави са правима и повластинама које онда нигде у Европи нема и које није имала државна црква у Србији. Зашто понижавати СПЦ која је кроз вјекове мука очувала у српском народу кандило вере и пламен родољубља? Зашто врећати велике светитеље и херојске претке наше који су и у најтежим данима одбранили нашу цркву од најезде интернационалистичких чета преко мора? Зашто јачати једну интернационалу на рачун нашег чистог и дивног национализма?...

- Ја се позивам на све Вас као на сведоке да је заиста корупција захватила наш живот. Не гледа се ни карактер ни поштење него се све пени према партијској боји и ревности. Не награђује се чиновник према савесном раду него према услугама партији. Од гласања за овога или онога зависи судбина људи, зависи срећа или несрећа свих чиновника и њихових породица. Обесћања, конспесије, бакшиши, то су савремене методе којима се ломе карактери у једној нацији коју нису могли сломити ни завојевања, ни окупације, ни интернирања, ни све иностране тираније, ни дуговечна робовања...

Ове речи патријарха Варнаве и данас су саставни део времена у коме живимо. Не само

Крајпуташка спомен-чесма подигнута у славу патријарха Варнаве пред манастиром Жичом

због тога што разне црно-црвене интернационале и данас раде на сатирању српског националног бића већ и због свих догађаја који данас тресу српски род на просторима бивше авиојевске Југославије. Да ли је неко пре или после Петра Росића - Варнаве на овакав начин указивао на зло и неман која ће нас разарати до данашњих дана и која ће нам Видовдане учинити тежим од оног из 1389. године? Јесмо ли то сами себи заиста већи непријатељи од свих окупатора и завојевача код којих смо робовали?

У години када су црна и црвена интернационала као и већ захуктали немачки фашизам пуштали све више своје пипке по читавој Европи и свету, од загонетне болести је умро патријарх Варнава у лето 1937. године. А два његова брата, Алекса и Урош, која су дошла да га у болници обиђу, завршили су живот мистериозно у размаку од неколико дана и сахрањени у Пљевљима.

- Како могу рећи: Срећна Вам Нова година и како ће нам она бити срећна када нас је несрећа стегла својим канџама са свих страна... Једна је несрећа у дегенерацији разума, а друга у дегенерацији морала. Интелектуална и морална дегенерација - то су мрачни градобитни облаци које преносимо из Старе у Нову годину. Наши властодршци су изгубили и памет и поштење. Зову се националистима - и то би заиста требали да буду као и сви грађани ове земље - међутим, праве пакт са црном интернационалом и пуштају ову да до сржи затрује наш здрави светосавски национализам. Тако су наши властодршци и националисти и интернационалисти у исто време. Може ли то бити?

Тако је говорио патријарх Варнава за годину која је долазила. За 1937. у којој ће те „канџе несреће“ однети и њега, тај велики бедем и србобран на обали Саве и Дунава...

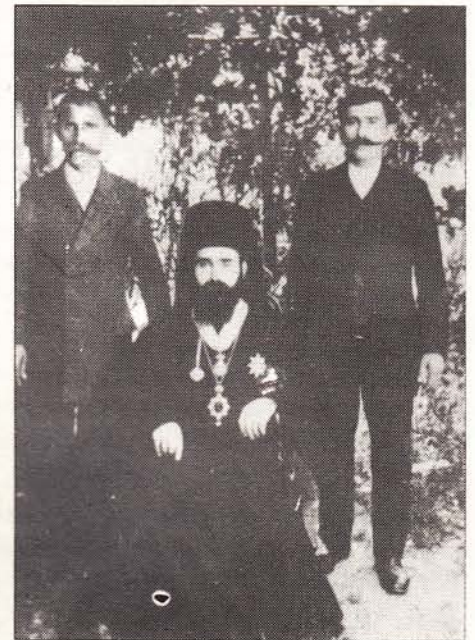
НА ОКУП СРПСКИ НАРОДЕ!

Са одлучношћу и визионарством, својственим само људима великог ума, ушао је патријарх Варнава у ову неравноправну борбу, верујући да ће та изгубљена битка имати последице сличне онима које су за Србе настале након битки на Марици и Косову, када истиче:

- Тим уговором (конкордатом) они хоће да доведу до тријумфа тог поглавара на Балкану, за којим он тежи хиљаду година. Против тог црног поглавара и његове језуитске војске борили су се најпре византијски патријарси и цареви. Када је њихово оружје малаксало, борбу су прихватили наши славни Немањини на челу са Св. Савом. Када је царство пало на Косову и сами су се Турци борили против латинске најезде на Балкан. Знали су Турци да та интернационала не преза ни од каквих сплетака и интрига па нису улазили ни у какве компромисе са њом. Православну веру су Османлије гониле, али су је сматрали за веру и поштовали као веру. На црну интернационалу гледали су не као на веру, него као на политику...

А онда и једна од последњих порука Петра Росића - Варнаве за време које долази, за време које још траје и у коме наш паћенички српски народ страда притиснут од „зла сваколиког“:

- А ја као први слуга Божији и наследник Св. Саве и мученичких патријарха српских вичем вам свима: На окуп српски народе! На окуп не против наше браће друге вере и друге народности, него против безумља и корупције! На окуп српски народе, у име части и образа! На окуп српски народе у име Бога и Светог Саве! На окуп српски народе у име историје твоје и легиона мученика твојих! На окуп српски народе рали дене и будућно-

Патријарх Варнава са браћом

сти твоје! Без тога неће ти бити срећна ни Нова година, нити и један дан, нити и један сат...

И 23. јула 1937. године преселио се у вечност патријарх Варнава. Загонетна смрт је више заокупљала пажњу оних који су писали о овом изузетно паметном, поштену и храбром човеку од оног што је он радио и зашто се борио, шта нас је учио и како смо му се одужили. И у Београду и у Пљевљима и у Рашкој и свугде. Гласник српске православне цркве је писао: „Превелика туга је овладала синовима и кћерима Пљеваља и целе Рашке због губитка свог првог сина...“

Кад су црквена звона огласила да је умро патријарх Варнава цела Пљеваља су се окупиле на Раскрсници, код цркве Свете Петке, као и код куће Росића на Цезаиру. Велики број Пљевљака и угледних грађана Старе Рашке присуствовало је сахрањивању. Међу њима је било и муслимана. У поворци је ношен и трнов вијенац што је симболизовао тежак, трновит животни пут који је прешао њихов земљак и патријарх. Сахрањен је у малој цркви Св. Саве на Врачару.

Војкан Т. Бојовић

СВЕТИ САВА СИМБОЛ ЈЕДИНСТВА СЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Припремио: Милорад Јокнић

Српски патријарх Варнава цијенио је величину сваког народа по животворној снази његових традиција. Шта је то што је одржало српски народ да, упркос свим историјским искушењима, очува своју веру, име и своју народност и да непоколебљиво издржи на бранику националних и вјерских светиња, питања су којима се често бавио патријарх Варнава. Његова светосавска посланица поводом обележавања 700-годишњице смрти Светог Саве из 1935 године актуелна је и сада. Објављујемо данас те посланице штампане тада у Сремским Карловцима.

... Појава и препородитељски рад Светог Саве пада у магловито и тмурно раздобље 12. и 13. века, када на Балканском Полуострву владаху тешке и несрећене прилике. Борба између Истока и Запада пламтала је у пуноме јеку, када отац Светог Саве, велики жупан Немања уједини извесна српска племена и удари темељ моћној српској држави са Рашком као средиштем. Већ сам Немања, у том неодређеном времену колебања између Истока и Запада беше се коначно определио за Исток и за источно православу веру, али тек његовом најмлађем сину Растку би суђено да спроведе уређење православне цркве на националној основи и да целом нашем политичком и културном животу одреди правац и ток, са кога се више није могло и није смело скретати без опасности по опстанак саме вере и народности наше.

Али Савин рад није био само верско-просветног карактера. Његов утицај и његова делатност осећала се снажно и на политичком пољу. У свима важнијим тренутцима тражио се његов савет и његово мишљење. Његово лично и одлучно посредовање често је заустављало и спречавало несреће и пропадање, које су могле задесити народ и државу. У свима приликама испољавала се даровитост и пронициљивост његова. Али било је често и несавладљивих препрека, које су доводиле до тешких заплета и сукоба. Најтежи тренуци у животу и делању Светог Саве били су несумњиво, када се 1217. године разишао са братом Стеваном, који се беше окренуо Западу и потражио наслона на Римску цркву. Дубоко разочаран Сава напусти земљу и вратио се у Свету гору, где га са највећом радошћу и узбуђењем дочекаше. Али одлазак Савин и нове недаће, које на земљу навалише, изазваше толико узбуђење и буру у народу, да је Стеван ускоро морао молити брата да се врати, сам пак покида везе са папском црквом и пође коначно путем, који Свети Сава беше обележио и одредио.

Пребродивши ову велику кризу, која је могла бити судбоносна и по народ и по државу, Свети Сава је са далекосежношћу свога ума схватио, да се овако слабе везе између цркве и државе не могу оставити и да се мора створити јака, народна Црква, која ће моћи да одоли свим искушењима. Пред њим се јасно указивао пут, којим је требало поћи да се вера и народ вежу заједно и обезбеде за вечна времена. И тада почиње и трећи и најважнији ступањ живота и рада Светог Саве, његово препородитељско делање. Искоришћујући са урођеном му даровитошћу тежак положај Византије и суревњивост између Васељенске Патријаршије и Охридске Архиепископије, Свети Сава постиже 1219. године у Nikeји самосталност српске православне цркве и он сам постаде њен први архиепископ.

Уређење самосталне српске Цркве онакво, какво је Свети Сава замислио и извео, претставља круну његова делања и највећу тековину

нашега народа. Проничући својим узвишеним духом у магловиту и неизвесну будућност, Свети Сава је био свестан, да Црква и народ морају бити здружени везама, које никакав вихор неће моћи раскинути. Уређујући народну Цркву, он ју је тако тесно везао за државу, да је сам опстанак државе био условљен опстанком цркве. Целокупно уређење било је спроведено на начелу сталне и заједничке сарадње Цркве и државе и то тако, да се може слободно рећи, да су народни и црквени живот били скоро изједначени. Сва важнија питања и црквена и државна решавана су заједнички. Народ је непосредно учествовао у црквеним пословима, сматрајући Цркву као националну светињу, док је Црква својим високим угледом учествовала утицајно и одлучно у расправама свих државних и народних питања.

Главна тежња Светог Саве била је управљена на то, да учврсти и обезбеди опстанак српске православне Цркве *на народној основи* и да у њен оквир прикупи сва српска племена. Изводећи тај велики историјски задатак, он је истовремено српску Цркву учинио главним заточником и бранитељем православља на Балкану и може се слободно рећи, да није било Светосавске цркве и српскога народа, православље на Балкану не би се могло ни одржати.

Међутим, историјски задатак Светог Саве не беше ограничен само на уређивању самосталне српске Цркве, која ће бити стуб српске државе и одбрана православља уопште. Није се задовољавао само развијањем и учвршћењем српске националне и државне свести, просветно-културним и морално-препородитељским радом у свима правцима. Савина је Црква у својим широким замасима наговештавала и обележавала пут ка заједници и слози свих наших племена и балканских народа уопште. У томе погледу диван и поучан пример пружа братска сарадња коју је Свети Сава на молбу бугарског цара Асена пружио, да од источних патријараха издејствује признање бугарске Трновске патријаршије. И баш на повратку са тога заморнога пута по Далеком Истоку, у Бугарској престоници у Трнову, где је због сјајног успеха у свом задатку свечано дочекан, велики учитељ и препородитељ српскога народа завршава свој тако плодносан и стваралачки земаљски живот 14. јануара 1235. године. Његова смрт потресла је неописано цео српски народ и изазвала неподељену тугу код свих Словена а нарочито код Бугара, који се једва раставише од његовог мртвог тела, сматрајући га као светињу.

У повесници света нема заиста примера и случаја где је историја целог једног народа тако дубоко прожета, надахнута и предодређена духом и начелима свог великог Препородитеља и Неимара. Зато Савина појава и личност није обична, земаљска и наша га Црква сматра као свога највећег националног светитеља а друге сестринске, сло-

венске цркве славе га такође као свеца. Највећи руски црквени писци говоре о њему као о великом српском и словенском апостола. А његов превод крмчије кроз читаве векове био је узоран црквено-грађански зборник закона у Русији. Стога се дело Светога Саве данас више не може и не сме посматрати са *уског верског и племенског гледишта*, јер у светлости историјске прошлости оно се сада појављује као општа национална тековина свих племена нашега народа. Савино дело је заједнички капитал целог нашега народа и сви његови делови требали би да су поносни што смо у прошлости имали оваквог великана, с којим се ни највећи људи других народа не могу ни приближно поредити.

Јер и кад је велики српски светитељ у оно далеко доба радио на снажењу српске националне свести и вере православне, он је то чинио у пуноме уверењу, да је једна јака српска држава била неопходно потребна у одбрани против толиких завојевача, који угрожавају не само српски народ, већ и цео Балкан и све Словене уопште. Зар његова лична сарадња са Бугарском није још тада указивала на пут ка споразуму и зближењу међу балканским и словенским народима?! Зар историјски догађаји у току седам прошлих векова а нарочито у најновије доба нису показивали, колико је велики светитељ био у праву и да је баш дело ослобођења и уједињења нашег народа остварено највише напорима и жртвама оних покољења, која су гајена и васпитавана у духу светосавских начела и идеала?! Зар нису кроз тамне векове ропства у свима крајевима нашег народа предаване с колена на колена светиње Светосавскога аманета, чекајући тренутак велике борбе за ослобођење и уједињење? Вековне жртве толиких покољења нису остале узалудне. Постигнуто је народно уједињење и то највише у духу оних начела, која је Свети Сава поставио на основи братске са-

радње и солидарности. Његово дело и његове заслуге остају бесмртне у васколикком нашем народу а у целом словенству он се и данас, као и увек у прошлости, слави као велики српски и словенски светитељ. Његова прослава увек је сматрана као велики национални празник у свима нашим крајевима и сви словенски народи са једнаком поштом спомињали су и славили име његово. Сами католички свештеници писали су Савине животописе као Иван Томко Мрнавић, или су га славили у песмама као фра Андрија Качић-Миошић, који овако пева:

*„Рад чудеса Светителја Саве
Словинске га све државе славе”*

Колико су Бугари поштовали Светога Саву још у његово доба, доказује одговор бугарског цара Асена краљу Владиславу, који је тражио пренос свечевих моштију:

*„Сава се у Бугарској поштује као и у Србији. Тражи друго
шта хоћеш, али Саву не могу дати. Томе се противи и Патријарх
и властела и грађани.”*

А колика је била слава и моћ имена Светога Саве доказује нарочито култ, који су Турци према њему имали, због чега су турске власти и наредиле спаљивање моштију Светога Саве на Врачару у Београду. У летопису Бранковића каже се:

„Турци верују Светом Сави и узимају знак крста и покрштавају се.”

Први господар Херцеговине Стјепан Вукчић по дозволи султановој прогласио је себе *херцогом Светог Саве* и ако је припадао богумилској јереси. Све то најбоље показује, да је Свети Сава и после своје смрти остао у најбољем смислу символ јединства словенских народа.

У МОСКВИ ОДРЖАНА СВЕТОСАВСКА СВЕЧАНОСТ

РУСИ СЛАВЕ СВЕТОГ САВУ

Времена се занста мењају. У московској класичној православној гимназији - јединој школи те врсте у руској престолници - јуче је одржана права светосавска свечаност, чији је значај утолико већи што су у главним улогама били ученици који су од минуле јесени (пored руског, енглеског, латинског и старогрчког) почели да уче и српски језик.

Прослава „Дња Саве сербског” започела је заједничком молитвом и певањем тропара посвећеног првом српском архиепископу, за време којег се често понављало: „Светитељу, оче наш Саво, моли се Богу за нас!” Потом је директор гимназије Игор Бузин госте поздравио речима:

- Ово је за нашу гимназију велики дан. Дан највећег српског светитеља и убудуће ћемо обележавати сваке године. Ми смо са Србима заувек повезани - историјом, вером и заједничком духовношћу. Зато наши ученици од ове школске године имају прилику да изучавају и српски језик, јер ми желимо да се приближимо својој браћи...

Ако се изузму „затворени курсеви” (на пример: за обавештајце и „војне преводиоце”), српски се на територији бившег СССР изучава само на универзитетима у Москви, Петровграду, Кијеву и Лавову. Православна гимназија је постала „пето попрште” захваљујући - колико амбицијама директора Бузина, толико и знању и самопрегору секретара друштва руско-српског пријатељства Иље Числова. Јер,

управо он - са великим успехом предаје првој генерацији која је почела да учи „језик Светог Саве”.

„Српски клас” (разред) Иље Числова броји 11 ученика, а осморо њих су јуче - говорећи наизменично исти текст најпре „по српски”, а затим „по руски” - гостима свечаности испричали не само житије Светог Саве, него и историју старе српске државе, посебно наглашавајући да је руско-српско братство „воља Божија” и да стога уопште није случајно што је **Растко Немањић** пострижен за монаха у руском манастиру у Светој Гори. Иако иза себе имају само три месеца учења, троје од њих - **Наташа Јегоричева**, **Миша Капниев** и **Јулија Утенкова** - све су „произносили” готово беспрекорно...

А много, сама по себи, говори и околност да је Наташа Јегоричева - најбољи ђак Православне гимназије, у којој се учи по „стандардном програму”, као и у државним школама, само што сваки дан и сваки час започињу молитвом и читањем Јеванђеља и што у другим гимназијама нема предмета као што су „закон Божији”, старогрчки, старословенски или „ангичка историја”. Осим тога, директор ниједне друге московске гимназије нема могућност коју има Игор Бузин: да се својим ученицима обрати за време часа, или да, не улазећи у било коју учионицу, „погледа” шта се предаје и ко се учи - преко микрофона и монитора интерне телевизије.

ВЛАДАРИ СРБИЈЕ У IX И X ВЕКУ

Пише: Драгица Премовић-Алексић

За време владавине византијског цара Ираклија (610-641) Балканско полуострво су населила словенска племена, међу којима су и Срби. Подручје које су насељавали Срби, у IX-X веку је било подељено на области-државе: Паганију, Захумље, Травунију, Дукљу, Босну и Србију. Имена првих владара који су се налазили на челу Србије нису позната, али се непосредним путем може закључити да је први српски архонт (поглавар-кнез) умро пре 680. године.

Константин Порфирогенит, византијски цар и писац (913-919) у „Спису о народима“ каже: „Пошто је умро онај архонт Србин који је пребегао цару Ираклију, по наследству завлада његов син а потом унук и тако редом архонти из његовог рода. После извесног броја година роди се од њих Вишеслав и од њега Радослав и од њега Просигој и од њега Властимир“.

Као и остале српске кнежевине и Србија је била на територији на коју је Византија полагала право али није могла да обнови и своју власт. Византијски цареви су градили и одржавали фикцију власти над овим областима рачунајући локалне архонте у своје службенике и додељујући има титуле и поклоне. За разлику од српских области, Бугарска је наступила другачије и експанзивно се ширила, а 813. године је дошла до под зидине Цариграда. Лако је потчинила околне словенске области тако да је почетком IX века на северу допирала од Тисе и Драве, док је на југу заузела Македонију. Србија се нашла на путу даљег ширења Бугарске, па је дошло и до првог српско-бугарског сукоба (између 836 и 852. године) у ком је на челу Срба стајао Властимир. Бугарски архонт Персијам је претрпео пораз и изгубио већину својих војника.

Властимир је први српски владар о коме се зна нешто више. У изворима је забележено да је он довео у завистан положај према Србији и област Травунију, удавши своју кћер за травунијског жупана Крајину. Властимира су наследили синови Мутимир, Стројимир и Гојник.

После Персијама у Бугарској је на власт дошао његов син Борис, који је хтео да освети оца за пораз, па је опет дошло до сукоба између Србије и Бугарске (између 852 и 867. године). Срби су потукли Борисову војску и заробили његовог сина Владимира са дванаест бољара. Борис је био принуђен да склопи мир. Из страха да га у повратку Срби негде не пресретну, Борис је тражио да његовог сина и бољаре

прате Мутимирови синови Борен и Стефа. Ови су га испратили до границе, до Раса, где су измењали дарове што је значило и склапање пријатељства.

После ових догађаја Мутимир, Стројимир и Гојник су се по свађали око власти. Ослањајући се на помоћ Бугара, Мутимир је преузео власт и протерао браћу у Бугарску. На српском двору је остао само Петар, син Гојников, али је и он пребегао у Хрватску.

Након Мутимирове смрти, 891. године, наследио га је син Прибислав. Међутим, он је на власти био само годину дана, а са власти га је уклонио Петар. Петар је дошао из Хрватске, а око преузимања власти помогла му је и Византија. Власт од Петра је покушао да преузме Бран, син Мутимиров, ког су помагали Бугари, али га је Петар победио и ослепео. Преузимање власти није пошло за руком ни Клонимиру, сину Стројимировом. Он је, из Бугарске где је био протеран заједно са оцем, са војском ушао у српски град Достинику, али га је Петар убио и наставио и даље да влада у Србији. Како би се обезбедио од напада Бугара, склопио је мир са њима, а са њиховим архонтом Симеоном се окумио.

Стратег Драча, Лав Равдух, дошао је у Паганију која је била под влашћу Србије, да разговара са Петром. Архонт Захумља Михајло, љубоморан на овакав однос Византије према Србији, јавио је бугарском архонту Симеоу да Византија подмићује Петра да заједно са њима и Мађарима зарати против Бугара. На ову вест Симеон је одмах послао војску на Србију, са којом је био и Павле, син ослепљеног Брана. Бугарска војска је на превару ухватила Петра и одвела га у Бугарску, где је у затвору и умро. Архонт Србије тако постаје Павле (918. године). Међутим, Византија је хтела да на то место доведе свог штићеника, Захарија, сина Прибислављева и унука Мутимирова, који је био у Цариграду. Павле је победио Захарија и предао га Бугарима.

Након три године владавине, Павле се окренуо Византији, што је навело Бугаре да реагују. Они шаљу заробљеног Захарија да збаци Павла са власти, што му је и пошло за руком. Али само што је дошао на власт и Захарије се окренуо према Византији, која му је већ једном помагала да дође на власт. Симеон поново шаље војску на Србију, а са њом и Часлава, сина Клонимировог а унука Стројимировог, који је требало да послужи као мамац. Захарије је испред бугарске војске побегао у Хрватску, а жупани који су позвани да дочекају новог владара, на превару су ухваћени и заробљени. Бугари су сада неометано ишли кроз Србију и по казивању Порфирогенита „сав народ од малог до великог одведу у Бугарску, а неки од њих умакну и оду у Хрватску и земља остаде пушта“. Симеон је поразио Србију 924. године.

Седам година након победе Симеона и око годину дана након његове смрти, из Бугарске је побегао Часлав и дошао у Србију. У земљи је нашао „само 50 људи, самача без жена и деце, који су живели од лова“. Часлав се обратио византијском цару за помоћ, заклинајући се да ће му бити одан. Уз помоћ богатих дарова, средио је прилике у земљи у коју су се вратили и они који су били побегли у Бугарску или Хрватску.

На основу казивања попа Дукљанина, Часлав је ратовао против Мађара када је убијен њихов војвода Киш. Изненадним ноћним нападом, Мађари су заробили Часлава и заједно са осталим заробљеницима, везаних руку бацили у Саву. Историја Србије у другој половини X века обавијена је тамом и не зна се ко су Часлављеви наследници.

На крају поглавља о Србији, Константин Порфирогенит набраја и насељене градове у њој: Достиник, Чернавуск, Мађуречје, Дрсник.

Лесник и Салинес. Положај ни једног од ових шест градова није утврђен. Најновијим археолошким истраживањима локалитета Велика Градина у селу Врсеницама код Сјенице, дошло се до низа података који указују да би ту могли да се налазе остаци града Достинике. Главни аргументи за овакву претпоставку су: археолошки материјал који потврђује живот утврђења током IX и X века, положај града у односу на Рас и границу Србије у то време, као и догађаји који су се одвијали током IX и X века.

Ако је град Достиника био у Врсеницама код Сјенице, онда су сигурно и сви наведени владари боравили у том граду и ратовали са Бугарима на простору између Сјенице и Новог Пазара. Археолошким истраживањима Велике Градине у Врсеницама, током августа прошле године, откривени су остаци једнобродне цркве. На основу првих резултата може се претпоставити да се ради о цркви из IX-X века, што још више учвршћује тезу да се ту налазе остаци града Достинике. У исто време откривени остаци би представљали најстарију цркву код Срба. Међутим, на сва ова, као и многа друга питања, прецизније ће моћи да се одговори када буду завршена археолошка истраживања овог локалитета, која ће се одвијати наредних година. Истраживања се одвијају у сарадњи Археолошког института из Београда и Музеја „Рас“ из Новог Пазара, а њима руководе др Марко Поповић и потписник овог чланка.

КРОЗ ПРИЗМУ НАУЧНИКА

О ЦРКВИ У ДРЕНОВИ

КАШАНИН СА КАШАНА

Наш угледни научник-академик из прве половине овог века др Милан Кашанин био је родом из места Кашана које се налази на превоју између села Каћева и Милошевог Дола, под Јадовником, на средокраћу старог, караванског друма Пријепоље-Сјеница.

Карло Пач је био први и, чини се, једини до сада научник-стручњак који је посетио рушевине дреновске цркве, и који их је укратко описао. Тридесет година после њега, ми смо, августа 1925, такође били у Дренови. Али наша главна жеља, да снимимо основу цркве, није се могла остварити: терен на коме су рушевине сасвим је обрастао у шуму и густо шибље, а зидови су сравњени са земљом. Што ипак објављујемо своје белешке, то чинимо из разлога: 1) што смо у могућности да објавимо фотографски снимак натписа, који је Пач сам прецртао, 2) што Пачев препис није у свему тачан, 3) што имамо снимак и надгробног камена, који је Пач описао, али није снимко, што сигурно утврдио његово провенијенцију, 4) што се наша опажања не слажу у свему са Пачевим и што су потпунија од његових, 5) што питање датирања цркве стоји још увек отворено, и 6) што желимо указати на потребу откопавања овог значајног споменика.

Село Дренова налази се у срезу пријепољском. До њега се долази најлакше долином Падежанске реке, која се улива у Лим на 4 км. пре него се из Прибоја стигне у Пријепоље. Велико и раштркано, оно лежи на висоравни југоисточно од Битовика, брда које доминира путевима што воде уз Лим и уз Бистрицу. Висина места варира између 500 и 800 м. Крај је релативно плодан и питом. Простора има у изобиљу. Видокруг је леп и широк, и оивичен је високим планинским косама.

Рушевине цркве леже на југоисточном рубу села, одмах под данашњом основном школом, на имању Вука Аксентијевића и Милојнице Шпице. Место је заклоњено и као скривено, али лако приступно. У целини, то је блага падина која се постепено спушта према Падежанској реци и, даље, према Лиму.

Сам терен на коме се налазе рушевине готово је сасвим раван: он се једва приметно, диже само према истоку. Услед многобројног камења на земљи и, још више, под земљом, остао је необрађен и зарастао у густу шуму, по којој се једва може кретати.

Комплекс на коме се налазе рушевине износи у дужину 70,30 м. а у ширину 53,20 м. Судећи по томе, црква није била мала, као што вели Пач, који, у осталом, не даје њене сразмере у метрима. Или, ако је сама црква и била мала, око ње је морало бити и других зграда, што би наводило на помисао да је овде могао бити манастир. Да је црква била већих и сложенијих димензија, односно да се око ње налазило и других зграда, најбоље сведоче трагови многог зида, чије правце и континуитет, на жалост, нисмо могли тражити, због нераскрченог терена. За веће димензије црква говорила би и величина каменог блока на коме је запис и који представља најзначајнији објект који се сачувао (види сл.).

Тај велики блок камена кречњака, који је, вероватно, био горњи праг на вратима, широк је 1,86 м, висок 0,35 м. и дебео 0,60 м. Он је од једног комада. На горњем делу стоји урезано: + TE CRISTE AVCTORE RONTIFE(X). Натпис је сачуван врло добро, једино је последње слово у последњој речи - X - у доњој поли пропало, а у горњој излизано.

Прво што упада у очи кад се овај натпис прочита, то је груба грешка у последњој речи, где место RONTIFE(X) стоји RONTIFE(X). Пре него омашка, то ће бити незнање латинског језика у оног које урезивао запис. Исто тако запажа се да у другој речи CRISTE, иза С нема слова Н.

Да је црква у Дренови била лепша а већа црква види се и по материјалу од кога је грађена. Сем ломљеног и тесаног камена, на терену се налази и сити, а на више места и врло доброг мрамора. Нарочито пада у очи један велики мраморни блок ружичасто-рујне боје који је водоравно канелиран - можда део сокла (субасмана). По уверавању власника земљишта, до недавно се видео и један мраморни стуб, који се сада налази под земљом.

Судећи по месту где лежи камен са натписом и по траговима зида, црква је била окренута према истоку. У висини олтара, по прилици, десно се виде темељи зида који чини круг с пречером од 9,50 м. Да ли је то конха, или нека грађевина независна од саме цркве, нисмо могли утврдити. У сваком случају, и то сведочи о великим размерама цркве или њених здања.

На западној страни цркве налази се надгробни камен чији је карактер несумњиво римски. Ми овде објављујемо само његов снимак, не желећи га описивати, јер је то Пач већ учинио. Морамо само нагласити да камен није ни откуд донесен - претпоставка коју Пач није искључивао - него да се овде налазио још пре него што је црква сазидана. О томе сведоче они други римски надгробни споменици који се налазе јужно од цркве и има их приличан број, а које Пач, свакако, није видео.

Остаје још питање дотације. Судећи по облику слова О, Пач је датирао натпис у VII или VIII век. Исто тако по облику писмена. Булић је приватно саопштио К. Јиричеку да натпис није старији од VII ни млађи од X века, на основу чега је Јиричек узео да је натпис из IX-X века. Кад се узме у обзир место где се црква налази и време кад је хришћанство код нас дефинитивно примљено онда се Јиричкова датација може најпре примити.

Закључци који би се дали извести и из ово мало података о цркви у Дренови, бројни су. Један споменик из доба наших првих владара, с латинским натписом, у овако забитом крају и на месту где је било римске културе, такав споменик не срет се код нас често. Али би ти закључци добили свој пуни значај тек онда када би се знала основа цркве и напшли се на терену и други објекти осим ових који се виде на земљи. За то су пуна ископавања, која би свакако и што пре требало предузети, тим више што она не би стала ни много труда ни много трошка. Споменици из предимањинског времена испитани су тако мало и они су тако важни да црква у Дренови заслужује највећу пажњу.

Милан Кашанин